

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра історії України

Методичні рекомендації та плани семінарських занять
з «Новітньої історії України 1946-1991 рр.»
для студентів-істориків IV курсу денної та заочної
форм навчання

Чернівці, 2020

*Друкується за рішенням вченої ради
факультету історії, політології та міжнародних відносин
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Укладачі:

Ботушанський Василь Мефодійович, доктор історичних наук, професор;
Ботушанський Олег Васильович, кандидат історичних наук, доцент.

Відповідальний за випуск:

Добржанський Олександр Володимирович, доктор історичних наук,
професор

Методичні рекомендації та плани семінарських занять з курсу
«Новітньої історії України 1946-1991 рр.» для студентів-істориків
IV курсу денної та заочної форм навчання. Чернівці, 2020. 32 с.

Новітня історія України

Теми лекційних занять
Тема 1. Зміни у міжнародній обстановці після Другої світової війни. Вирішення питання про західні кордони України (2 год.)
Тема 2. Збройний опір політиці радянзації у західних областях України (1946 – поч. 1950-х рр.) (2 год.)
Тема 3. Відновлення і зміцнення тоталітарної системи. Ждановщина (2 год.)
Тема 4. Відбудова і дальший розвиток промисловості і транспорту України (1946 – поч. 1950-х рр.) (2 год.)
Тема 5. Стан сільського господарства України після війни. Голод 1946 – 1947 рр. Відновлення колгоспної системи (2 год.)
Тема 6. Відновлення культурного життя (2 год.)
Тема 7. Лібералізація суспільно-політичного життя в Україні у добу Хрущова (2 год.)
Тема 8. Розвиток економіки України у другій половині 50-х – першій половині 60-х рр. ХХ ст. Спроби економічних і соціальних реформ (2 год.)
Тема 9. Суспільно-політичне життя в Україні у другій половині 60-х – першій половині 80-х рр. ХХ ст. Прояви неосталінізму. Політика русифікації (2 год.)
Тема 10. Опозиційний рух в Україні (60-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.) (2 год.)
Тема 11. Поглиблення соціально-економічної кризи у промисловості України у добу застою (70-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.). Спроби економічних реформ (2 год.)
Тема 12. Прояви соціально-економічної кризи у сільському господарстві у добу застою (70-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.) Спроби економічних реформ (2 год.)
Тема 13. Соціальна та етнодемографічна політика влади в Україні і стан народного добробуту у 60-80-ті рр. ХХ ст. (2 год.)
Тема 14. Культурне життя в Україні (60-80-ті рр. ХХ ст.) (2 год.)
Тема 15. Україна в роки перебудови (1985-1991 рр.) (2 год.)

Теми семінарських занять

№	Назва теми
1	Україна в роки відбудови і дальшого розвитку (друга половина 40-х - початок 50-х рр. ХХ ст.) (2 год.)
2	Збройна боротьба ОУН-УПА в західних областях України (друга половина 40-х - початок 50-х рр. ХХ ст.) (2 год.)
3	Лібералізація суспільно-політичного і культурного життя в Україні у другій половині 50-х – першій половині 60-х рр. (2 год.)
4	Економічний розвиток України у другій половині 50-х – першій половині 60-х років ХХ ст. (2 год.)
5	Суспільно-політичне життя в Україні у другій половині 60-х - першій половині 80-х рр. ХХ ст. (2 год.)
6	Економічний стан України у другій половині 60-х – першій половині 80-х рр. ХХ ст. (2 год.)
7	Стан народного добробуту і культури в Україні у другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ ст. (2 год.)
8	Україна в роки перебудови (1985-1991 рр.) (2 год.)

Загальна характеристика періоду

1946 – 1991 рр. – останній радянський період в історії України. Він позначений як помітними успіхами, так і певними втратами, супроводжувався низкою суперечливих подій, явищ, фактів, пов'язаних з намаганням союзного радянсько-комуністичного керівництва зберегти і зміцнити останню в світі велику російську імперію під назвою Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), до якого входила і Україна (УРСР).

Післявоєнна відбудова господарства республіки, яка здійснювалася в основному на старій технічній основі, супроводжувалася відновленням жорсткої тоталітарної системи управління, комуністичного «перевиховання» тих, що були під окупацією нацистів.

Ряд економічних реформ (чи їх спроб) здійснювався за принципом: провести зміни так, щоб не міняти основ соціалізму (який був казарменим соціалізмом).

Тимчасове розширення економічних прав республік, у т.ч. й УРСР, змінилося жорсткою централізацією виробництва у рамках єдиної союзної командної економіки, з підпорядкуванням республіканської економіки Центру як колоніальної з втратою республіки прав на основні засоби виробництва, на землю, води, корисні копалини, повітряний простір, на екологічну безпеку (Чорнобильська катастрофа).

Високі економічні показники республіки «досягалися» випуском у значній мірі (понад 40 %) військової продукції, засобів виробництва при не значній (27-28 %) частці випуску товарів народного споживання, через що тут завжди на них був дефіцит.

Внаслідок колоніальних методів правління Центру виробництво в республіці здійснювалося не стільки для УРСР, скільки для потреб СРСР, перед усім РРФСР, для імперських планів радянського керівництва (тому збиткова зовнішня торгівля, затратна підтримка дорогих зовнішньополітичних авантур), внаслідок чого економіка зазнавала системних криз, застою.

Слово «республіка» для України втрачало ознаки статусу державності, жодне більш-менш значне рішення республіканського керівництва, зокрема кадрове, не могло бути прийняте без погодження з Москвою.

Хвалена радянська демократія була формальною: вибори – без вибору, «обрані» ради – зняряддя у розпорядженні всесильної монопольної Комуністичної партії з диктаторським керівництвом на чолі, каральним мечем – КДБ – в руках. Постійний і повсюдний нагляд, підозра, переслідування, арешти, ув'язнення незгідних з режимом (дисидентів) у тюрми, концтабори на тривалі строки, у т.зв. «психушки» з втратою там здоров'я а то й життя.

Високі досягнення України того періоду в науці і техніці, освіті, культурі, зокрема у різних видах мистецтва, супроводжувалися максимальними зусиллями компартійного керівництва поставити ці досягнення на службу Системі, особливо у військовій сфері, у справі русифікації, у зміцненні комуністичної ідеології, її впливу на суспільство. Продовжувалася боротьба влади проти т.зв. «українських буржуазних націоналістів», за формування «нової радянської людини», а фактично за денаціоналізацію українців, придушення, злам, знищення чи вигнання за кордон оригінальних національних талантів.

Системна криза «імперії зла» – СРСР – спонукала його керівництво до т.зв. «перебудови» – «революції зверху», яка переросла у «революцію знизу», до його розпаду.

Семінарські заняття проводяться з 2 групами студентів IV к. по 2 год. Через тиждень кожна з розподілом тем на два змістові модулі.

Змістовий модуль 1. Україна в період післявоєнної відбудови і розвитку господарства, відновлення тоталітарної системи та опору їй, спроб лібералізації суспільства (1946-1966 рр.).

Тема 1.

Україна в роки відбудови і дальшого розвитку (друга половина 40-х – початок 50-х рр. ХХ ст.)

1. Вихід України на міжнародну арену. Повне об'єднання українських земель.
2. Відновлення тоталітарної системи. Стан культури.
3. Відбудова промисловості і транспорту, їх дальший розвиток.
4. Стан сільського господарства. Голод 1946-1947 рр. відбудова сільського господарства.
5. Відновлення культурної сфери

При характеристиці першого питання обов'язково зазначити, що Україна (УРСР) з огляду на її великий вклад у розгром нацизму і величезні жертви, втрати під час окупації заслужила міжнародне визнання стала, однією із засновниць ООН, вступила в ряд міжнародних організацій.

Висвітлити питання про врегулювання західних і південно-західних кордонів, приєднання Закарпаття.

При висвітленні другого питання наголосити, що відновлення господарства, всіх сфер життя республіки відбувалося при одночасному відновленні жорсткої сталінської тоталітарної системи, яка не тільки керувала відбудовою, але й карала всіх незгідних, «підозрілих», неслухняних, «ворожих елементів» знищенням і тривалими засудженнями.

Висвітлюючи третє питання, звернути увагу, що відбудова відбувалася на старій технічній основі, в основному важкої промисловості, майже без міжнародної допомоги, згадати найбільші об'єкти відбудови.

У четвертому питання особливо звернути увагу, що важке становище у сільському господарстві зі смертю понад 1 млн. українців був пов'язаний не тільки з важкими наслідками війни,

посухи і голоду, а й з аграрною політикою компартії, спрямованою на масове вилучення зерна, продовольства у селян.

У п'ятому питанні згадати про величезні втрати України в культурних цінностях внаслідок вивозу їх у Німеччину і Росію (евакуація без повернення), вказати, що було зроблено у відновленні системи освіти та інших сферах.

Література

Основна

Баран В.К. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. – Львів, 1996.

Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.). (Серія «Україна крізь віки»: У 15-ти т.). – К.: Альтернативи, 1999. – Т.13. – С. 18-62.

Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: У 2-х кн. – К., 1994. – Кн.2.

Боєчко В., Ганжа О, Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива і сучасний стан. – К.: Основи, 1994. – С. 87-96.

Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946-1989) // Ковчег. Зб. стат. з церковної історії. – Львів, 1993. – Ч.1. – С. 123-164.

Брицький П. П. Голодомори в радянській Україні. – Чернівці, 2013. – С. 265-309.

Буяк Б. Розвиток промислової сфери західних областей Української РСР протягом 1944-1958 рр. – Тернопіль, 2001.

Веселова О.М., Молочко В.І., Мовчан О.М. Три голодомори в радянській Україні. – К. 2002

Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших міжнародних проблем. – К., 2006.

Голод в Україні.1946-1947. Документи і матеріали. – Київ-Нью-Йорк, 1996.

Завальнюк О.М., Рибак І.В. Новітня аграрна історія України. – Кам.-Подільський, 2004. – С. 152-178.

Історія українського селянства. У 2 т. – К., 2006. – Т.2.

Новітня історія України. – К., 2000. – С. 339-372.

Україна і зарубіжний світ. – К. 1970.

Додаткова

Голод 1946-1947 рр. в Україні. Колективна пам'ять. Зб. свідчень очевидців та ін. – К., 2019.

Грицак Я. Нарис історії України... ХІХ-ХХ ст. - К., 1996.

Козловський І.С. Встановлення українсько-польського кордону 1941-1951 рр., Львів, 1998.

Костюк Г. Сталінізм в Україні (генеза і наслідки): Дослідження і спостереження сучасника. – К., 1995.

Кук В. – «Леміш». Колгоспне рабство. – Львів, 2005. – С. 35-264.

Маркусь В. Приєднання Закарпатської України до Радянської України. 1944-1945. – К., 1992.

Марусик Т. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40-50-ті рр. ХХ ст.). – Чернівці: Рута, 2002.

Нариси з історії дипломатії України. – К.: Альтернативи, 2001.

Пам'яті жертв радянських голодоморів в Україні / Відп. ред. В.М.Ботушанський. – Чернівці, 1994. – С. 70-98.

Політична історія України. – К.: Академія, 2001.

Сергійчук В.І. Етнічні межі і державний кордон України. – К., 2000.

Тоталітарна держава і політичні репресії в Україні у 20-80-ті рр. – К., 1998.

Україна у ХХ ст. Зб. документів і матеріалів. – К.: Вища школа, 2000.

Шитюк Г. Голодомори ХХ століття. – К. 1997.

Юрчук В.І. Культурне життя в Україні у повоєнні роки: Світло і тіні. – К., 1995.

Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30-50-ті роки ХХ ст. (історико-політ. аспект). – Луцьк, 1995.

Контрольні питання.

1. Поясніть, чому Україну називають співзасновницею ООН?
2. Вкажіть, чи позначилася «Холодна війна» на післявоєнній відбудові господарства України?
3. З'ясуйте, чим відрізнялося врегулювання після війни кордону України з Польщею від врегулювання кордону з Угорщиною і Румунією?
4. Що ви знаєте про післявоєнні депортації українського населення?

Теми рефератів

1. Процес входження України в ООН.
2. Відновлення тоталітарної системи в Україні та її ідеологічний вплив на суспільство (1945-1953 рр.).
3. Процес приєднання Закарпаття до УРСР у складі СРСР (1944-1945 рр.).
4. Перетворення голоду 1946-1947 в Україні в голодомор.

Тема 2.

Збройна боротьба ОУН-УПА в Західних областях України (друга половина 40-х-початок 50-х рр.)

1. Заходи тоталітарного режиму по «радянській» Західній Україні.
2. Організація збройних сил УПА. Націоналістичне підпілля.
3. Бойові дії УПА проти встановлення радянського режиму, за самостійну Україну.
4. Каральні акції влади з метою придушення опору ОУН і УПА. Історичне значення цього опору.

Висвітлюючи перше питання цієї теми, звернути увагу на те, що розмови про ці події, їхні оцінки не відійшли у далеке минуле, навпаки, буває, що нинішнє українське суспільство ділиться на різні табори в залежності від того, хто як оцінює ці події.

Тут же вказати причини, чому населення західних і частково інших областей негативно сприйняло відновлення радянської влади і т.зв. політики «радянізації»: націоналізація засобів виробництва, колективізація сільського господарства, ліквідація УГКЦ, русифікація, засилля комуністичної ідеології, тоталітарний режим та ін.

Висвітлити структуру, характер і мету збройних сил повстанців і підпілля ОУН.

Вказати, як діяла ОУН і УПА проти радянського режиму, характер акцій: пропаганда української державності.

Висвітлити характер і масштаби каральних акцій тоталітарної системи проти учасників визвольного руху.

Підкреслити історичне значення національно-визвольної боротьби українського народу у зазначений період для підтримання ідеї української державності у майбутньому.

Література

Основна

Бандера С.П. Перспектива української революції. Репринтне видання. – Дрогобич, 1998.

Бантишев А.Ф., Ухаль А.М. Убийство на заказ. Кто же организовал убийство Ярослава Галана. – Ужгород, 2002.

Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.) – К., 1998. – Т.13. – С.18-26.

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: У 2-х кн. – К., 1994. –Кн.2.

Боровець-Бульба Т. Армія без держави: Слава і трагедія українського повстанського руху. – Нью-Йорк, 1981.

Брицький П.П. Організація українських націоналістів та Українська повстанська армія: історія і сучасність. – Чернівці, 2002.

Брицький П.П. Україна в Другій світовій війні (1939-1945 рр.). – Чернівці, 1995. – С. 103-108

Винниченко І.І. Україна 1920-1980-х рр.: депортації, заслання, вислання. – К., 1994.

Ллюшин І. Українська повстанська армія і армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939-1945 рр.). – К.: Києво-Мог. акад., 2009. – С. 119-371.

Костриба Т. Як Москва нищила Українську церкву. – Львів, 1995.

Новітня історія України. – К., 2000.

Петровський В.В., Радченко Л.О., Семененко В.І. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. Видання 2-е. – Харків: Школа, 2008. – С. 487-497.

Додаткова

Дем'ян Г. Бандерівці. – К., 2000. – Кн.1

Депортації: Західні землі України кінця 30-х – поч. 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. У 3-х т. – Львів, 1998. – Т.2; 2002 – Т.3.

Дужий П. Степан Бандера – символ нації. – Львів, 1996-1997. – Ч. 1-2.

Еплбот Е. Історія ГУЛАГу. – К., 2006.

Кентій А.В. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946-1956 рр.) – К., 1999.

Киричук Ю. Історія УПА. – Тернопіль, 1991.

Кричевський Р. Організація Українських націоналістів в Україні і за кордоном. – Львів, 1991. – 116 с.

Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. – Львів, 1997. – Кн.2

Літопис Української Повстанської Армії. У 46 т. – Торонто, 1976-2007. – Т. 1-46.

Літопис УПА. Нова серія. – Київ-Торонто, 1995-2009. – Т.1-12.

Макар Ю., Горний М., Макар В. Від депортації до депортації. – Чернівці: Букрек, 2014-2015. – Т.2-3.

Мірчук П. Українська Повстанська армія: 1942-1952: Документи і матеріали. – Львів: «Просвіта», 1991.

Проблеми ОУН-УПА. Попередня історична довідка / С.В. Кульчицький. – К., 2000.

Рог В. Роман Шухевич – генерал-хорунжий УПА. – К., 2005.

Степан Бандера. Документи свідчать. – К., 2011.

УПА. Спогади. Документи / Ю.А. Мицик. – К., 2016.

Хрущов Н.С. Воспоминания: Избранные фрагменты. – М., 1997.

Шанковський Л. Українська Повстанська Армія: Історія українського війська. - Вінніпег, 1953.

Контрольні питання.

1. Пояснити, що таке УГВР? Декалог?
2. З'ясувати причини збройного опору населення Західної України радянській влади.
3. С. Бандера: керівник збройної боротьби, чи символ?
4. Вкажіть приблизне співвідношення бойових втрат воюючих сторін.
5. Ваша думка: чому досі неоднозначно сприймається ця боротьба?

Теми рефератів

1. Українська головна визвольна рада (УГВР).
2. Підпілля ОУН.
3. Роман Шухевич.
4. Ніл Хасевич.
5. Визвольна війна ОУН, УПА і сучасність.

Тема 3

Лібералізація суспільно-політичного і культурного життя в Україні у другій половині 50-х – першій половині 60-х рр.

1. Смерть Сталіна і заходи демократизації суспільно-політичного життя.
2. Перехід Криму до складу УРСР.
3. «Відлига» у культурному житті. Держава і церква.
4. Зародження дисидентського руху.

При висвітленні першого питання нагадати з історії, коли було таке, коли смерть людини (тирана) викликала радість у народів і ув'язати зі смертю Сталіна, зокрема, чому це викликало радісні сподівання українського народу. Зазначити найголовніші заходи в Україні щодо десталінізації. У чому проявилися ознаки деякої демократизації суспільства?

При висвітленні передачі Криму Україні підкреслити, що це було об'єктивно справедливе рішення з економічної і географічної точок зору, здійснено за всіма тодішніми юридичними нормами міжреспубліканських відносин і не було ніяким «подарунком».

Особливо повно з'ясувати, що воно таке «відлига» при М. Хрущові у політиці, культурі, чи стосувалася «відлига» церкви.

У четвертому питанні з'ясувати, що таке дисидентство, хто такі дисиденти, коли (рік) і в чому це проявилось.

Література

Основна

Баран В.К. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. – Львів: Ін-т українознавства, 1996. – 447с.

Баран В.К. Україна після Сталіна. Нариси історії 1953-1985 рр. – Львів, 1992. – С. 26-40.

Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-ті рр.) (Серія «Україна крізь віки»: у 15-ти т. – К., Альтернативи, 1999. – Т.13. – С.64-82, 105-134.

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953. – К., 1994. – Кн. 2.

Боечко В., Ганжа О, Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива і сучасний стан. – К.: Основи, 1994. – С. 87-96.

Грицак Я. Нарис історії України. – К., 1996. – С. 276-284.

Історія України. Док. і матер. – К., 2001. – С. 372-399.

Історія України: нове бачення. У 2-х т. – К.:Україна, 1996. – Кн.2.

Касьянов Г.В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-1980 рр. – К., 1995.

Кримські татари: історія і сучасність. – К., 1995. – С.64-65.

Місінкевич Л.Л. Реабілітація жертв політичних репресій в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.). – Хмельницький, 2009.

Початок десталінізації в Україні (До 40-річчя закритої доп. М.Хрущова.). – К., 1997.

Реабілітація репресованих. Законодавство та судова практика. – К., 1997.

Сацький П.В. Крим: шлях до України (1945-1954). – К., 2019.

Соціальні трансформації в Україні. Пізній сталінізм і хрущовська доба. – К., 2015.

Юрчук В.І. Культурне життя в Україні у повоєнні роки: Світло і тіні. – К., 1995.

Додаткова

Марусик Т.В. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності. – Чернівці, 2000.

Нариси з історії українського національного руху. – К., 1994.

Національні відносини в Україні у ХХ ст. Зб. док. і матер. – К., 1994.

Новітня історія України. – К.: Вища шк., 2000. – С. 373-389, 402-406.

Політична історія України. – К.: Академія, 2001. – С. 376-386.

Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції. – К.: Наук. думка, 1994. – 350 с.

Сергійчук В. Український Крим. – К., 2001.

Слободянюк П. Українська церква. Історія руїни і відродження. – Хмельницький, 2000. – С. 153-163.

Україна в ХХ ст. Зб. док і матер. – К.: Вища школа, 2000. – С. 157-160.

Хрущов С. Пенсіонер союзного значення. – М.: Новости, 1991. – 415 с.

Шевченко Л.А. Тенденції культурних процесів в Україні в умовах «відлиги» (II пол. 50-х – поч.60-х рр. ХХ ст.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Зб. статей. – К. 1996. – Вип. 2.

Контрольні питання.

1. Вкажіть, що спонукало партійно-радянське керівництво до реабілітації жертв сталінських репресій?

2. З'ясуйте, чи достатніми для розвитку демократії були заходи в СРСР і УРСР щодо критики Сталіна?

3. Подумайте і вкажіть: у 1954 р. відзначали «возз'єднання» України з Росією чи «приєднання»?

4. Зазначте, які українські міста, область були перейменовані у 1954 р. і з якої нагоди? Чи варто було це робити?

Теми рефератів

1. Участь українських в'язнів у повстаннях у концтаборах СРСР у 1953 р.

2. Реабілітовані українські письменники.

3. Ставлення партійного і державного керівництва УРСР до віруючих і церкви у 50-60 рр. ХХ ст.

4. Законодавчий процес передачі Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР.

Тема 4

Економічний розвиток України у другій половині 50-х – першій половині 60-х років

1. Розвиток промисловості, будівництва і транспорту.
2. Спроби вдосконалення управління промисловістю. Раднаргоспи.
3. Стан сільського господарства. Спроби його піднесення.
4. Народний добробут.

Висвітлюючи 1-е питання, варто зазначити, що цей період збігся із повним завершенням відбудовних після війни робіт, значним розгортанням нового промислового будівництва, освоєнням нових більш прогресивних виробництв, початком Науково-технічної революції (НТР). Але оскільки промисловість СРСР, у т.ч. й УРСР, відставала від Заходу, за ініціативою партійного лідера М. Хрущова була зроблена спроба вдосконалення промислового управління не за галузевим, а територіальним (раднаргоспи) принципом. З поділом партійних органів на промислові і сільськогосподарські, а у сільському господарстві – реорганізація МТС та ін.

Простежити, в чому відбулося зростання добробуту народу (зарплата, умови праці, механізація і ручна праця, техніка безпеки, травматизм, роль профспілок, забезпечення житлом, медичним обслуговуванням та ін.).

Література

Основна

Баран В.К. Україна після Сталіна. Нариси історії 1953-1985 рр. – Львів, 1992. – С. 26-40.

Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-ті рр.) (Серія «Україна крізь віки»: У 15-ти т. – К.: Альтернативи, 1999. – Т.13. – С.64-82, 105-134.

Брицький П.П. Політичні і соціальні зміни в Україні в період лібералізації...1953-1964 рр.// Матеріали V конгресу МАУ Історія Ч.3. – Чернівці, 2005. – С. 277-284.

Ветров І.Г., Лисенко О.С., Шелейко Т.В. Донбас 1943 – 1950. Відновлення промислової і транспортної інфраструктури. – К., 2016.

Грицак Я. Нарис історії України ... К., 1996. – С. 276-284.

Завальнюк О.М., Рибак І.В. Новітня аграрна історія України. – Кам'янець-Подільський, 2004.

Історія України: нове бачення. У 2-х т. – К.: Україна, 1996. – Кн. 2.

Новітня історія України. – К.: Вища школа, 2000. – С. 389-402.

Романюк І.М. Українське село в 50-ті – перш. пол. 60-х рр. ХХ ст. – Вінниця, 2005. – 256 с. – С. 23-110.

Додаткова

М.С. Хрущов і Україна. Матеріали наукового семінару. 14 квітня 1994 р. – К., 1995.

Малярчук О. Соціально-економічні процеси в західному регіоні Української РСР (1964-1991). – Івано-Франківськ, 2015.

Панченко П.П. Виникнення і розвінчання міфу про комуністичне ставлення до праці // Укр. іст. журн. – 1992. – №12. – С. 32-41.

Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1991. – С. 436-438.

Сургай Т.І. Сільське господарство України: Уроки минулого і сучасний аграрний курс. – К., 1991.

Україна: друга половина ХХ століття. Нарис історії. – К., 1997. – С.3-11.

Контрольні питання.

1. Вкажіть, які галузі промисловості були розвинуті в Україні і чому?

2. З'ясуйте суть реорганізації управління промисловістю в Україні.

3. Охарактеризуйте раднаргосп як територіальну ланку управління.

4. Перерахуйте основні заходи «хрущовських» реформ у сільському господарстві України

Теми рефератів.

1. Суть управління промисловістю через раднаргоспи.
2. Обмежувальні заходи радянської влади у індивідуальному селянському господарстві та їх наслідки.
3. Від МТС – до РТС.

Змістовний модуль 2. Україна в системі глибокої інтеграції командної економіки СРСР, практичної втрати ознак державності як союзної республіки, проявів неосталінізму, посилення репресій щодо опозиції, загальної соціально-економічної кризи, застою, намагання Системи врятувати себе т.з. «перебудовою».

Тема 5.

Суспільно-політичне життя в Україні у другій половині 60-х – першій половині 80-х рр.

1. Зміцнення тоталітарного характеру радянського суспільства.
2. Конституція України 1978 р. та її декларативний характер.
3. Дисидентський рух. Релігійне дисидентство.
4. Каральні заходи влади проти дисидентів.

Висвітлюючи перше питання, студентам варто самим спробувати зробити висновок про певну закономірність появи у вищому партійному керівництві т.зв. «культу особи», тобто монархо-подібної системи поклоніння (і підкорення) нижчої ланки

компартиїного чиновництва перед вищим під туманною назвою «демократичний централізм». З'ясувати, що таке «неосталінізм», його ознаки.

У другому питанні звернути увагу на те, що 1) чимало статей радянської союзної (1977 р.) і республіканської (1978 р.) конституцій містили досить демократичні статті, але вони були декларативні, бо не були прийняті закони, як їх здійснювати ті статті; 2) у статті конституції цього періоду було закріплено право керівництва країною єдиною політичною партією (як при монархічному режимі).

Особливо ретельно з'ясувати причини і характер опозиційного, протесаного, дисидентського руху, його представників, форми, мета, різновиди, значення цього руху в розпаді Радянського Союзу.

Показати жорсткі переслідування радянською, комуністичною владою непокірних, що не врятувало її від падіння.

Література

Основна

Алексеев Ю. Україна. Освіта і держава (1986-1997). – К., 1998.

Бажан О., Данилюк Ю. Випробування вірою. Боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні в др. пол. 1950-х – 1980-ті рр. – К., 2000. – С.38-324.

Баран В.К. Україна після Сталіна: Нариси історії 1953-1985 рр. – Львів: Свобода, 1992. – С. 58-66, 78-103.

Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980). – К., 1999. – Т.13. – С. 136-148; 222-242.

Батенко Т. Нариси з історії українського руху опору кінця 50-х – початку 90-х рр. ХХ ст. – Львів, 1999.

Грицак Я. Нарис історії України. – К., 1996. – С.283-297.

Данилюк Ю., Бажан О. Опозиція в Україні (др.пол.50-х – 80-ті рр. ХХ ст.).

Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація. – К., 1998. – 272 с.

Дисидентство // Довідник з історії України. – К., 2001. – С. 211-212.

Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність. – К., 2001.

Зайцев Ю.Д. Дисиденти: опозиційний рух 60-80-х рр. //Сторінки історії України ХХ ст. – К., 1992. – С. 195-235.

Історія України ХХ – поч. ХХІ ст. – К., 2004.

Історія України. Док. і матер. – К., 2001. – С.400-411.

Історія української культури. Зб. матер. і док. – К., 2000. – С. 431-526.

Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ століття. – К., 1997. – С. 316-321.

Додаткова

Касьянов Г. Незгодні: Українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х рр. К.: Либідь, 1995. – 223 с.

Конституції і конституційні акти України. – К., 2006.

Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. – К., 1994. – Т.2. – С. 477-496.

Лозицький В. Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки 1918-1991. – К., 2005.

Лук'яненко Л. Сповідь у камері смертників. – К., 1991. – 125 с.

Мироненко О.М. Історія Конституції України. – К., 1997.

Нариси історії професійних спілок України. – К., 2002.

Новітня історія України. – К.: Вища школа, 2000. – С. 422-442.

Політична історія України. – К.: Академія, 2001. – С. 386-403.

Політичний терор і тероризм в Україні ХІХ – ХХ ст. Історичні нариси. – К., 2002.

Політичні протести й інакодумство в Україні (1960-1990) / Упор. В.М. Даниленко. – К., 2013. – 730 с.

Польовий Л.П., Голуб А.І., Іваненко В.М. Інтернаціоналізм. Химера чи реальність // Укр. іст. журн. – 1994. – № 2-3. - С. 3-13.

Русначенко А. Розумом і серцем. Українська суспільно-політична думка 1940 – 1980 рр. – К., 1999. – 324 с.

Стус Дмитро. Життя і творчість Василя Стуса. – К.: Фотовідеосервіс. – 1992. – 87 с.

Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління. – К., 2010.

Україна у ХХ ст. Зб. док. і матер. – К. – Вища школа, 2000. – С.163-173.

Україна: друга половина ХХ ст. Нариси історії. – К.: Либідь, 1997. – С. 17-21.

Українська Гельсінська спілка (1988-1990 рр.). Документи. – К., 2009. – 224 с.

Шаповал Ю. Петро Шелест. – Харків: Фоліо, 2013. – С.127.

Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності. - Курс лекцій. – К., 1999. – С. 414-421.

Шелест П. Справжній суд історії ще попереду. Спогади, щоденники, документи. – К., 2003.

Контрольні питання.

1. Поясніть таке явище, як «неосталінізм»
2. Згадайте найбільш відомих партійних діячів того часу в Україні, їх політику.
3. Згадайте найбільш відомих українських дисидентів.
4. Вкажіть, які ідеї висували дисиденти, щоб змінити систему влади.

Теми рефератів.

1. Тоталітарна система, її складові частини.
2. Причини і мета влади – зрусифікувати Україну.
3. Декларативний характер конституції УРСР 1978 р.
4. Суть дисидентського руху в Україні, його напрямки і вимоги.
5. Боротьба влади проти дисидентів.

Тема 6

Економічний стан України у другій половині 60-х - першій половині 80-х рр.

1. Розвиток основних галузей промисловості, будівництва і транспорту.
2. Нові спроби реформування управління промисловістю.
3. Стан сільськогосподарського виробництва. Спроби вироблення нової аграрної політики, стимулювання виробництва.
4. Наростання кризових явищ в економіці.

Розглядаючи перше питання, звернути увагу, що у цей період промисловий комплекс України досяг найвищих показників, але не як власне економіка України, а як зв'язана на 4/5 з економікою Росії та інших республік СРСР; що це була цілеспрямована політика Центру, щоб Україна (як й інші республіки) не могла економічно бути самостійною. Переважала важка (і військова) промисловість, страждала екологія, постійним був дефіцит товарів широкого вжитку.

При розгляді другого питання з'ясувати суть нових спроб реформ управління промисловістю (нові форми планування і економічного стимулювання) та їх наслідки. Прояви застою.

У третьому питанні звернути увагу на суперечливу аграрну політику КПРС і КПУ, численні реорганізації, програми, їх наслідки. Втрати урожаю, крадіжки, збиткова торгівля. Державні закупівлі с/г продукції. Ціни.

У четвертому питанні показати головні кризові явища в економіці (сповільнення темпів виробництва, неритмічність, зрив міжреспубліканських поставок, невисока якість і висока собівартість продукції, її неконкурентність, перевитрати виробництва та ін.).

Література

Основна

Баран В.К. Україна після Сталіна: Нарис історії 1953-1985 рр. – Львів: Свобода, 1992. – С. 67-78, 103-112.

Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-ті рр.). – К., 1999. – Т.13. – С.148-181, 242-244.

Економічна історія України. Історико-економічне дослідження. – К., 2011. – Т.2

Завальнюк О.М., Рибак І.В. Новітня аграрна історія України. – Кам'янець-Подільський. – 2004. – С. 179-232. (Навч. посібник).

Історія українського селянства. – К., 2006. – Т.2

Малярчук О. Соціально-економічні процеси в Західному регіоні Української РСР (1964 – 1991). – Івано-Франківськ. 2015. – 548 с.

Додаткова

Новітня історія України. – К., 2000. – С. 442-456.

Павлов А.И. Социальные процессы на селе в 60-80-е годы: Вопросы методологии и историографии. – К.: Либідь, 1991. – 160 с.

Панченко П.П. Виникнення і розвінчення міфу про комуністичне ставлення до праці //Укр. іст. журн. – 1992. – N 12. – С. 32-41.

Панченко П.П., Славов В.П., Шмарук В.А. Аграрна історія України. Навчальний посібник. – К., 1996. – С. 293-348.

Сургай Т.І. Сільське господарство України: уроки минулого і сучасний аграрний курс. – К., 1991.

Україна у ХХ столітті. Зб. док. і матер. – К., 2000. – С.165.

Україна: друга половина ХХ ст. Нариси історії. – К., 1997. – С. 68-115.

Контрольні питання.

1. Вкажіть, в чому була суть нових реформ в управлінні промисловістю в Україні у середині 60-х рр. ХХ ст.?

2. До чого зводилася суть нових реформ у сільському господарстві у середині 60-х і наступних десятиліть ХХ ст. в Україні?

3. Поясніть, що означає «командна економіка»?

4. Поясніть, у чому проявлялися ознаки застійних явищ у промисловості?

Теми рефератів

1. Машинобудівна промисловість України 60-80-х рр. ХХ ст.

2. Чорнобильська катастрофа та її вплив на економіку республіки.

3. Підпорядкованість промисловості України Центру.

4. Експерименти у сільському господарстві та їх наслідки 70-80-х рр. ХХ ст.

Тема 7

Стан народного добробуту і культури в Україні у другій половині 60-х – першій половині 80-х років

1. Зміни в соціальному складі населення.

2. Народний добробут.

3. Освіта і наука.

4. Художня література.

5. Мистецтво.

6. Політика русифікації в галузі культури.

При розгляді першого питання звернути увагу, що за означений період кількість населення України зростала (але нижчими темпами) за рахунок природнього приросту і прибуття з Росії та інших республік. Збільшувалося міське і скорочувалося сільське населення. Вказати причини. Збільшувалося чисельно і відносно число робітників і службовців, скорочувалося число колгоспників. Показати це.

У другому питанні зазначити, що в цілому добробут населення до початку 80-х рр. дещо зростав (показати), але недостатньо, постійним був дефіцит товарів народного споживання. Розкрити причини.

У третьому питанні підкреслити значні успіхи у розвитку освіти, будівництві шкіл, реформі освіти (запровадження загальнообов'язкової середньої освіти та ін.), але вказати на посилену русифікацію, комуністичну заідеологізованість, мілітаризацію освіти.

Підкреслити великі успіхи української науки у природничих, технічних галузях, але згадати і про її мілітаризацію, комуністичну заідеологізованість гуманітарних наук.

У цьому ж плані висвітлити успіхи і нав'язані обмеження, ідеологічні спрямування у галузях художньої літератури й мистецтва.

Так само в останньому 6-у питанні підкреслити, що політика русифікації була спрямована на денационалізацію українців та інших неросіян в Україні як складова частина виховання і створення «нової спільності людей – радянська людина («гомо советікус», або ж «совок»).

Література

Основна

Алексєєв Ю. Освіта і держава (1986 - 1997). – К. 1998.

Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-ті рр.) (Серія «Україна крізь віки»: У 15-ти т. – К.: Альтернатива, 1999. – Т.13. – С. 64-82, 105-134.

Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? //Вітчизна. – 1990. – N 5-7; К., 1998; К., 2005; К., 2010.

Зайцев Ю.Д. Дисиденти: опозиційний рух у 60-80-х рр. // Сторінки історії України ХХ ст. – К., 1992. С. 195-235.

Законодательные акты Украинской ССР, связанные с Чернобыльской катастрофой. – К.: Украина. – 1991. – 61 с.

Історія української культури. Зб. матер. і док. – К.: Вища школа, 2000. – С. 433 – 528.

Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. – К., 1997. – С.223-240; 259-280; 280-307.

Населення України: Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів. – К., 2008.

Національний склад населення України. За даними Всесоюзного перепису 1989 р. – К., 1991.

Новітня історія України. – К.: Вища школа, 2000. – С. 456-468.

Савченко В.А. Дванадцять війн за Україну. – К., 2005.

Сергій Параджанов. Злет, трагедія, вічність. – К., 1994.

Стан культурної сфери та культурної політики в Україні. – К., 1995.

Стус Дмитро. Життя і творчість Василя Стуса. – К.: Фотовидавництво, 1992. – 87 с.

Україна у ХХ ст. Зб. док. і матер. – К.: Вища школа, 2000.

Україна: друга половина ХХ ст. Нариси історії. – К.: Либідь, 1997. – С. 115-131.

Українська мова у ХХ столітті. Історія лінгвоциту. – К., 2006.

Додаткова

Історія Академії наук України (1918 - 1993). – К., 1994.

Національна академія наук України : Персональний склад: 1918-1998. – К., 1998.

Попович М.В. Нариси історії культури України. – К., 1998.

Попович М.В. Червоне століття. – К., 2005.

Українська культура: історія і сучасність. – Львів, 1994.

Шевченківські лауреати. 1962-2007. Енциклопедичний довідник / Упор. М.Г.Лабінський. – К., 2007.

Контрольні питання.

1. Вкажіть причини в соціальних змінах населення.

2. Перерахуйте, за якими показниками визначається добробут населення, як вони змінювалися?

3. Зазначте основні зміни в середній освіті?

4. Назвіть найвідоміших українських письменників і діячів галузей мистецтва?

5. Ваша думка: чому владі вдалося досягти політичних успіхів у русифікації України?

Теми рефератів:

1. Етно-демографічні і соціальні зміни у складі населення України за Всесоюзними переписками 1959 р. і 1989 р.

2. Шкільні реформи 60-80-х рр. ХХ ст. в Україні.

3. Василь Стус – борець проти тоталітаризму.

4. Музичне життя України 60-80-х рр. ХХ ст.

5. Сфери життя в Україні, де найбільш інтенсивно здійснювалася політика русифікації у 60-80-х рр. ХХ ст.

Тема 8

Україна на шляху до національно-державного відродження /друга половина 80-х - початок 90-х років/

1. Перебудовні процеси в Україні. Чорнобильська катастрофа. Демократизація суспільства. Нова система виборів.

2. Рух за економічну самостійність.

3. Національне, культурне, релігійне і державне відродження. НРУ. Поява багатопартійності.

4. Декларація про державний суверенітет України.

5. Наростання визвольного руху (липень 1990 – липень 1991 рр.)

Висвітлюючи перше питання, наголосити, що т.зв. «перебудова» (до речі, не перша, була і при М.Хрущові) розпочалася не з доброї волі компартії, а в силу обставин, погіршення добробуту народу (зокрема зменшення «нафто

доларів»), вплив Чорнобильської катастрофи. Вказати, що початком краху системи була нова система виборів.

У другому питанні звернути увагу на те, що рух за справедливий розподіл матеріальних благ в СРСР був виступом проти свавільного державного пограбування УРСР.

У третьому питанні наголосили, що деякий відступ (під тиском мас) керівництва КПРС, КПУ дав можливість появі нових партій, рухів, а також розвитку національної культури, загалом національно-державному відродженню України.

Висвітлити обставини політичної боротьби в Україні, прийняття Декларації про державний суверенітет України, її зміст, значення і наслідки.

Література

Основна

Алексєєв Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985-1999 рр.). – К., 2000. – С. 8-80; 177-197.

Бажан О., Данилюк Ю. Випробування вірою. Боротьба за реалізацію прав і свобод в Україні в другій половині 1950-х – 1980-ті рр. – К., 2000. – С. 51-56.

Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-ті рр.) (Серія «Україна крізь віки»: У 15-ти т. – К.: Альтернативи, 1999. – Т.13. – С. 64-82, 105-134.

Богомаз К.Ю. Громадсько-політичні рухи в Україні другої половини 80-х – початку 90-х рр. – К., 1992. – С. 5-42.

Бойко О.Д. Україна 1985-1991 рр.: Основні тенденції суспільно-політичного розвитку., 1996. – С.5-24.

Гарань О. Багатопартійність на Україні стає реальністю //Золоті ворота. – 1991. – N 1. – С. 48-57.

Гломозда К.Ю., Яневський Д.Б. Історичні гербові відзнаки та прапорові барви України //Укр. іст. журн. – 1990. – N 4-5.

Гончарук Г. Народний Рух України. Історія. - Одеса, 1997.

Грицак Я. Нарис історії України ... К., 1996. – С.276-284.

Декларація про державний суверенітет України // Права людини: Міжнародні договори України. Декларації, документи. - К.: Наук. думка, 1992. – С. 7-12, або: Історія України в документах... – К., 1991. – С. 5-9.

Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки про мови в Українській РСР. – К., 1991. – С. 200-203.

Історія України в документах, матеріалах і спогадах очевидців. – К., 1991. – С. 6-13, 72-74, 83-89, 104-107, 118-120, 122-138.

Історія України ХХ – поч. ХХІ ст. – К., 2004.

Історія України. Док. і матер. – К., 2001. – С. 400-411.

Корнієвський О.А. Молодіжний рух в новітній історії України (др. пол. 80-х – початок 90-х рр.). – К., 1993. – С. 3-24.

Кравчук Л. Останні дні імперії. Перші кроки надії. – К., 1994.

Набока С.В. Процес перебудови в СРСР. Україна на шляху до незалежності (1985 – 1991). – К., 2008.

Додаткова

Барановська Н.П. Об'єкт «Укриття»: проблеми, події, люди. – К. – Чорнобиль, 2000.

Барановська Н.П. Україна – Чорнобиль – світ. – К., 1999.

Кудряченко А.І., Калінічева Г.І., Костиця А.А. Політична історія України ХХ століття. Підручник для студ. вищ. навч. закладів. – К., 2006. – С. 365-399.

Народний Рух України. Державність, демократія, реформи. – К., 1996.

Народний Рух України: Місце в історії та політиці. – К., 1994.

Національна символіка // Пам'ятки України. – К., 1990. – Кн. 1.

Новітня історія України. – К., 2000. – С. 476-533.

Політична історія України. Посібник. - К.: Академія, 2001. – С. 403-428.

Сергійчук В.І. Національна символіка України. – К.: Веселка, 1992. – 108 с.

Слободян П. Українська церква. Історія руїни і відродження. - Хмельницький, 2000. – С.164-166.

Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Нові політичні партії України. – К., 1990. – 46 с.

Степовик Д. Церква і культура в Україні та в українській діаспорі: Історія і сучасність //Україна в сучасному світі. – К., 1990. – С. 16-22.

Україна багатопартійна. Програмні документи нових партій. – К., 1991.

Україна у ХХ ст. Зб. док. і матер. – К.: Вища школа, 2000.

Україна: друга половина ХХ ст. – К.: Либідь, 1997.

Україна: хроніка ХХ століття. Роки 1986-1990 (Упов. О.Ковальчук.). – К., 2006.

Чорнобиль: зона відчуження: Збірник наукових праць. – К., 2001.

Чорнобильська катастрофа. – К., 1996.

Чорнобильська трагедія: Документи і матеріали: Збірник. – К., 1996.

Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності. Курс лекцій. – К., 1993. – С. 423-440.

Контрольні питання.

1. Яка, на вашу думку, головна причина Чорнобильської трагедії? Чи могла вона вплинути на розпад СРСР?

2. Чи можете ви припустити, що у поняття «перебудова» вкладало вище партійно-радянське керівництво, і що вкладали народні маси?

3. Вкажіть основні напрямки перебудовних процесів в Україні.

4. Коли і хто дозволив в Україні альтернативні вибори?

Теми рефератів.

1. Чорнобильська катастрофа.

2. В. Щербицький і перебудова.

3. Народний рух України
4. Початок національно-державного відродження України.
5. Перебудова й історична наука в Україні.

Тестові завдання до курсу «Новітня історія України 1946 – 1991 рр.» містяться в окремому виданні «Тестові завдання і методичні рекомендації щодо їх застосування при контролі знань студентів III – IV курсів (спеціальність історія) з новітньої історії України». Тести: 75-160.

Папір офсетний. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 1,86. Зам. № 63. Тираж 60 прим.
Виготівник: Яворський С. Н.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ЧЦ №18 від 17.03.2009 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. 099 73 22 544